

arhaizmi, bi bilo treba upoštevati tudi vse izposojenke, ki jim je mogoče dokazati relativno starost ali pa so važne za študij razvoja nacionalne kulture. Izposojenke v agrikolturni, botanični, geografski, etnografski in ljudskopravni terminologiji niso nič manj važne kakor domače besede teh kategorij. Mlajše germanizme, romanizme in madžarizme v obrobni govornih pa lahko prav tako izpustimo kakor knjižne tujke. Pri tem pa je treba upoštevati tudi čisto lingvistične interese. Jezikoslovca bo vedno bolj zanimalo vse tisto, kar še ni razloženo. Besede brez etimologije bi v vsakem jeziku prav tako potrebovale svoj kodeks, kakor ga potrebujejo že pojasnjeni primeri. Seveda bi bilo pri tem potrebno upoštevati ne samo sodobno leksiko, ampak tudi historično, kolikor jo je mogoče zajeti z vsemi razpoložljivimi metodami, kar jih imamo danes na razpolago.

(Konec prihodnjič)

Francè Bezljaj

MED KNJIGAMI

IVAN REGENT, POGlavJA IZ BOJA ZA SOCIALIZEM

Pičlo je število domačih zgodovinskih knjig, posebno takih, ki bi obravnavale novejšo slovensko zgodovino. Zlasti hudo pogrešamo dela, ki bi odkrila in pravilno upoštevala delež, ki ga ima v njej delavsko gibanje in ki bi zgodovinsko dogajanje osvetlila z vidika tega nosilca družbenega napredka. Knjiga Ivana Regenta* ni zgodovina niti ni knjiga zgodovinskih spominov, a vendar pomeni pomemben prispevek k spoznavanju naše preteklosti, in to tiste njene strani, na katero smo upravičeno lahko ponosni. Omogoča nam poučen in osvežilen pogled v dobo, iz katere nam sicer v našem zgodovinskem čitvu pretežno odmeva nerazveseljivo izročilo o skrotovičeni poti slovenskega ljudstva k svobodi. Tukaj pa se nam odpira pogled na pomemben odlomek naše zgodovine v luči praktičnega političnega stališča, ki ima v sebi tisto, česar tako pogreša istodobna oficialna slovenska politika, namreč dosledno in neomajno vztrajnost v načelu, in to v družbeno najnaprednejšem. Ta pogled ni poučen samo zgodovinsko in politično, temveč je nedvomno tudi moralno dragocen in tvoren.

»Poglavja iz boja za socializem« so v glavnem izbor člankov, ki jih je Regent napisal za razne liste in revije (malone izključno delavske) v letih od 1906 do 1954. V knjigi je ponatisnjenih tudi nekaj poročil in govorov na konferencah socialnodemokratskih organizacij v Julijski krajini in pa brošura o okupacijskem in fašističnem režimu v Julijski krajini do leta 1928, ki je tukaj prvič objavljena v slovenskem jeziku. V uvodu izraza avtor upanje, da je s knjigo dosegel svoj namen, namreč zajeti »nasploh in v partikularnosti celotno moje mišljenje in moje gledanje na družbene pojave in politične dogodke v

* Ivan Regent, Poglavja iz boja za socializem. Cankarjeva založba. Ljubljana 1958.

svetu pred prvo svetovno vojno in po njej«. Ne gre mu torej za ponatis vseh njegovih člankov iz tega časa (sam pravi, da bi jih bilo za več zajetnih zvezkov), niti mu ni šlo za vsestransko dokumentacijo dobe. Gre za poskus, to dobo oživiti pred današnjim bralcem, tako da jo ta gleda skozi čuječe oči spremljajočega in aktivno sodelujočega sodobnika, slovenskega proletarskega borca v Trstu. Bralcu se dogajanje predstavlja obarvano z osebno noto doživljajočega, živalnega in do zadnjega odtenska zavzetega duha.

Tak način seznanjanja današnjega bralca s preteklostjo ima nedvomno nekaj zelo dobrih strani. Predvsem neposrednost, odsotnost vsake didaktičnosti, nazornost in, lahko rečemo, živost, kakršno nam težko priključeta še tako dober zgodovinski opis in analiza. Ta živost in neposrednost vtisov, to vsrkavanje atmosfere dobe v precejšnji meri odtehtata necelovitost podobe, ki jo taka metoda lahko bralcu nudi. Za polnejše in nepretrgano spoznavanje obravnavanega zgodovinskega dogajanja je potrebno kljub pojasnjevalnim pripombam na koncu knjige prej poznati vsaj tisto, kar nam je v našem zgodovino-pisju o njem že lahko dostopnega. V svoji pravi pomembnosti pa bo knjiga zaživela, ko bodo izšli obljubljeni avtorjevi spomini, ki bodo podobo prav gotovo zaokrožili in jo povezali v celoto.

Na vsak način lahko potrdimo avtorjevo mnenje, da bodo že v tej knjigi našli »navadni čitatelji, politični delavci in zgodovinarji marsikaj, kar jih bo zanimalo in jim bo služilo morda tudi za porabo«. Vsakomur postaja s to knjigo lahko dostopno zelo zanimivo gradivo iz naše socialne in nacionalne zgodovine, sistematična zgodovinska raziskava pa utegne v njej vrhu tega najti marsikatero spodbudo in opozorilo. Zgodovinski raziskavi bi bilo zelo ustrezno s popolnim seznamom avtorjevih spisov, tudi tistih, ki tukaj niso objavljeni.

Po časovnem razponu so v knjigi izbrani spisi iz treh obdobj. Prvo obsega leta od uvedbe splošne in enake volilne pravice v habsburški monarhiji do začetka prve svetovne vojne. Iz vojnih let ni ničesar, če odštejemo spise iz zadnjih treh mesecev vojne, katere pa po svojem značaju lahko prištejemo že v drugo obdobje. To je obdobje poraza in razpada habsburške monarhije, ki je obenem obdobje revolucionarnega poleta in pa politične in gospodarske krize italijanske države, v katero je Julijska krajina bila najprej dejansko, nato pa tudi pravno vključena. Tretje pa je obdobje fašistične reakcije, ko se zdi, da so vse demokratične pridobitve delovnih ljudi v Italiji in še posebej v Julijski krajini za trdno izgubljene. To je večji del obdobje boja izven domovine, v emigraciji, zadnji dokument iz njega, »Opazke na ‚Zapiske o Sloveniji‘«, datira iz leta 1954. To je izredno zanimiv prispevek k tedanji diskusiji med prizadetimi komunističnimi strankami o slovenskem narodnem vprašanju, po kateri je prišlo do znane izjave KPJ, KPA in KPI o tem vprašanju. Zaključni dokument, ki predstavlja nekako sintezo vse avtorjeve revolucionarne izkušnje in teoretičnega spoznanja o boju za socializem na Slovenskem, je zares primeren mejnik v tej zbirki, zaključuje jo s trenutkom, ko se svečano poudari povezanost boja za Zedinjeno socialistično Slovenijo z bojem proletariata zatirajočih narodov.

Zmanjkalo bi prostora, če bi hoteli opisati tudi razpon problemov, ki se jih spisi dotikajo. Ta razpon sega od idejnega razvoja avtorja v pogloblitih vprašanjih socializma, organizacijskih principih in pa strategiji in taktiki proletarske stranke, od prakse in teorije nacionalizma in internacionalizma, od gospodarskih in kulturnih vprašanj do analize vprašanj demokracije, ljudske demokracije, kapitalistične družbe in njenih fašističnih konsekvenc. Vse to na

trdem terenu vsakdanjega boja za socializem v zapletenih pogojih narodnostno mešanega Trsta, na križišču gospodarskih in političnih interesov dveh imperializmov in osvobodilnih prizadevanj zatiranih narodnosti, skratka na terenu, kjer je pravilnost teoretičnih postavk morala vsak dan prestajati preizkušnjo neizprosne stvarnosti. Kdor hoče poznati ta del naše zgodovine, in še posebej, kdor hoče razumeti osnove sodobnega razvoja na Tržaškem, ne bo mogel pogrešati gradiva, ki ga daje Regentova knjiga. Tudi mnoge sodbe iz nje imajo še danes svojo aktualno veljavo.

Ne bi bilo prav, če se ne bi tukaj posebej dotaknili vsaj enega izmed široko nanizanih problemov, o katerih govori knjiga. Regentovi spisi nam dajejo tako impresivno podobo njegovega dosledno proletarskega, internacionalističnega stališča in ravnanja in hkrati njegove globoke povezanosti z zatiranim slovenskim ljudstvom, kakršno je v knjigah le redko najti. Vzlic utesnjujočim okvirom avstromarksistične uradne teorije o nacionalnem vprašanju, pozneje pa vzlic začetnim splošnim nejasnostim glede slovenskega narodnostnega vprašanja, vodijo dosledna zvestoba mednarodnemu bratstvu delovnih ljudi, trdno prepričanje o enakovrednosti vseh narodnosti in zavzetost v boju proti zatiranju človeka povsod in v vseh oblikah, Regenta k tistemu velikemu nacionalno vzgojnemu delu med slovenskim in tudi italijanskim proletariatom v Trstu, katerega plodove je žel še poznejši antifašistični in antiimperialistični boj na Tržaškem. Proti italijanskemu nacionalizmu je Regent z neomajno vero poudarjal mednarodno solidarnost delavstva in zavračal slovenski nacionalizem v spoznanju, »da ne bo italijanski nacionalizem poginil, dokler se bo v Trstu slovenski razvijal« (str. 115). Ne da bi podcenjeval ali zanemarjal vsakdanji praktični boj za narodnostno enakopravnost, je vselej izražal svoje prepričanje, da so resnična rešitev narodnega vprašanja, resnično enakopraven sporazum med narodi in njihova lastna odločitev o njihovi usodi mogoči šele po padcu kapitalističnega družbenega reda. To prepričanje ga je vodilo, da je tudi v novih razmerah, pod novim, italijanskim gospodarjem zagovarjal edino rešilno pot — najtesnejšo združitev slovenskega proletariata v Julijski krajini s proletariatom vse Italije v boju proti meščanski reakciji. »Ne verjamemo v nobeno buržoazno državo.« je pisal 28. julija 1920, »ker vemo, da je taka država le stroj kapitalizma... Ali to pravico si pridržujemo: pravico, boriti se po načelih in v imenu socializma za pravico vseh teptanih, ponižanih in razžaljenih, za pravico in svobodo vseh ljudstev, torej tudi za pravico slovenskega in hrvaškega prebivalstva v Julijski krajini. Vseeno nam je, kod bodo narisane meje buržoaznih držav, in vseeno nam je, kake narodnosti so naši izkoriščevalci. Nismo mandatarji ne Jugoslavije ne Italije. Naša zvezda vodnica je komunizem. Toda, če smo proti vsaki jugoslovanski nacionalistični agitaciji, smo tudi proti vsaki krivici, ki se godi našemu ljudstvu in proti vsaki italijanski nacionalistični akciji« (str. 215). Po sklenitvi Rapallske pogodbe, pred kongresom italijanske socialistične stranke v Livornu, ki je odločal o članstvu v III. internacionali, je Regent poudarjal: »Julijska krajina ni država zase. Danes je del italijanskega državnega organizma in bo podvržena vsem vplivom slabih in dobrih razmer, ki bodo vladale v tej državi. Danes je njena usoda združena z usodo Italije... Slovenske socialistične skupine v Julijski krajini niso samostojne. Del so socialistične stranke v Italiji in po njej zvezane z vsem proletariatom Komunistične internacionale... Zato moramo ven iz omejenega obzorja, v katerega nas tlači usoda... da nehamo biti mali prebivalci Julijske krajine, da po-

stanemo zavedni in ponosni sinovi velike svetovne proletarske družine« (str. 235 do 236). Leta 1929, v času najhujšega fašističnega socialnega in nacionalnega nasilja nastopa Regent proti mnenju, da je mogoče vprašanje narodnih manjšin v Italiji rešiti z meščansko demokratičnimi reformami, in zahteva revolucionarno, antiimperialistično rešitev. Obenem stopa tudi na konkretni teren boja za samoodločbo Slovencev in Hrvatov v mejah fašistične Italije z dokumentacijsko brošuro o razmerah v Julijski krajini v času italijanske okupacije in aneksijske in fašistične terorja.

Celotno Regentovo ravnanje v narodnostnem vprašanju združuje v vsem zajetem časovnem obdobju teorijo z revolucionarno prakso in zasluži oceno, kakršno je Regent sam zapisal konec leta 1920: »Sentimentalni internacionalizem, ki vidi višek svoje drznosti v tem, da dovoli delavcu ene narodnosti spoštovati delavca druge narodnosti, smo zamenjali že zdavnaj z dejansko, organsko proletarsko internacionalo, ki gre za tem, da odpravi vsakršno zatiranje in vsakršno izkoriščanje in da zgradi družbo, v kateri bodo vsakemu zagotovljene vse njegove življenjske, kulturne in narodnostne pravice« (237). Duh ustvarjalne proletarske revolucionarne tradicije veje iz Regentove knjige in je njena posebno pomembna značilnost. In prav zaradi tega duha bo Regentova knjiga današnjemu bralcu še posebej privlačna.

Janko Pleterški

DOMINIK SMOLE, ČRNI DNEVI IN BELI DAN

Kakor nekateri drugi pisci mlajšega rodu tako tudi Dominik Smole ve-ruje, da je glavna značilnost našega časa osamljeni, iz realnih življenjskih okvirov iztrgani, nravno pogubljeni, se in notranje »neosveščeni« človek. Temu prepričanju in tem pogledom primerno je Dominik Smole zasnoval in izoblikoval svoj prvi roman,* pravzaprav novelo o usodi treh mladih ljudi, neimenovanega slikarja, rdečelase igralke Maruše in nesrečno zaljubljenega, jetičnega gledališkega šepetalca, ki jih kot nekakšen gledalec spremlja v romanu še četrta in za dogajanje manj pomembna osebnost, skrivnostni upokojenec gospod Anton.

V Smoletovem romanu se srečamo s standardnim ljubezenskim trikotom (slikar — Maruša — šepetalec), s socialno melodramo (usoda jetičnega šepetalca) in z ekspresionistično nagnjenostjo k skrivnostnim figuram (gospod Anton). Kljub tem nekoliko raznovrstnim sestavinam romana pa moramo ugotoviti, da se Smoletova pisateljska metoda in nazor razvijata pod močnim vplivom sodobne eksistencialistične raziskave človekove duševnosti. Tudi naš avtor pojmuje človekovo psiho kot edino in hkrati tudi absolutno realnost, ki je sama po sebi dvignjena nad naš stvarni svet in je zato brez zveze z njim, čeprav nam vse naše izkustvo zatrjuje prav nasprotno. Zdi se, da Smoletove osebe žive v našem času in da jih zato moramo prištevati med sodobnike. Navsezadnje bi jih morali celo poznati ali pa vsaj domnevati, da živijo z nami vred na istem prostoru, zlasti, če pristanemo na staro resnico, da je

* Dominik Smole, Črni dnevi in beli dan. Roman. Str. 219. Opremil Janez Bernik. Založba Obzorja, Maribor 1958.